

Климова К. Я.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
директор Експериментально-тематичного центру навчальної та науково-
дослідницької діяльності

Формування навичок сценічного мовлення у студентів класичного університету в контексті творчого розвитку особистості

*Де немає простору для прояву здібностей,
там немає і здібностей.
Л. Фейєрбах*

Проблема сценічного мовлення – багатовекторна, а отже, знаходиться в центрі уваги теоретиків сучасного українського мистецтвознавства, філософів, культурологів, мовознавців, літературознавців, психологів. Сучасні педагоги розглядають її у площині синергетичної парадигми формування творчої особистості на рівні чотирьох аспектів: когнітивного, перцептивно-афективного, ціннісно-світоглядного, діяльнісно-поведінкового: "Творчість – це широко відкриті двері у царину життєвого успіху" [3, с. 285-286]. Отже, формування навичок сценічного мовлення у класичному університеті не повинне обмежуватися гуртковою роботою з обдарованими студентами або діяльністю студентського аматорського театру – публічне читання творів української літератури на заняттях з українськомовних дисциплін "відчиняє двері у царину життєвого успіху" кожному майбутньому фахівцеві.

Мистецтвознавці, досліджуючи проблему сценічного мовлення у площині розвитку українського театру, зазначають, що "сценічне мовлення як соціокультурне явище є невід'ємною складовою системи художньої культури <...> Виявлення специфіки українського сценічного мовлення сприятиме подоланню кризи культури мовлення в суспільстві сучасної України" [1, с. 14]. Одним із завдань українськомовної освіти є формування мовної компетентності фахівця-професіонала як творчої особистості, яка володіє мистецтвом слова. З огляду на це, у статті здійснено спробу окреслити взаємозв'язок понять *українське сценічне мовлення – культура мовлення носія – творчі здібності студента-виконавця – формування творчої особистості фахівця* – та проілюструвати його на прикладі викладання інтегрованого курсу "Культура мовлення та виразне читання" в навчально-науковому інституті педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

На теренах України сценічне дійство здавна захоплювало усі соціальні верстви населення. Праукраїнський театр відобразив календарну та родинну обрядовість: спираючись на живе народне слово, вона наскрізно пронизана мистецтвом перевтілення, створення імпровізованих неповторних образів (наприклад, "водіння кози", свято Івана Купала, Андріївські вечорниці). Великою популярністю користувалися скоморохи, княжий театр Київської Русі, пізніше - кріпацький, аматорський театри. Кінець XVIII-XIX століття вважають

періодом професіоналізації українського театру (як відомо, у 1882 р. М. Кропивницький став засновником першої професійної трупи, вистави якої гралися українською мовою). Знання з мистецтвознавчих та літературознавчих навчальних дисциплін закладають надійне підґрунтя для роботи над виконанням літературного твору перед аудиторією на заняттях з культури мовлення та виразного читання.

Практичний модуль, присвячений формуванню виконавської майстерності студентів, передбачає створення творчої атмосфери полісуб'єктної навчальної взаємодії викладача та студентів. Інтерактивними формами проведення аудиторних занять є конкурс на кращого читця групи, потоку, свято студентського драматичного аматорського мистецтва, інсценізоване календарно-обрядове фольклорне дійство та ін. Велике значення має самостійна робота студентів та консультативна допомога викладача ("виконання за зразком" – самого педагога, професійного актора, прослуховування аудіо-записів, перегляд екранізації твору тощо).

Можна засвідчити ефективність запропонованої студентам системи дій, послідовне виконання яких сприяє не тільки розвиткові творчих здібностей, а й у цілому - формуванню творчої особистості майбутнього фахівця з високим рівнем вияву комунікативних ознак мовлення (правильності, багатства, чистоти, виразності, впливовості, логічності, точності, образності тощо) [2]:

Методика підготовки студентів до публічного читання літературного твору

Крок 1. Літературно-творчий аналіз тексту ("про що я читаю?"):

- розповідь про автора і особливості його епохи;
- родова та жанрова приналежність твору;
- тип тексту (опис, міркування, розповідь);
- структура тексту (вступна, основна частини, висновки), складання плану;
- стислий переказ змісту тексту;
- пояснення незрозумілих слів, з'ясування варіантів наголосів (за допомогою словників).

Крок 2. Дійовий аналіз тексту ("з якою метою я читаю?"):

- кінцева мета автора (надзадача);
- якими я бачу героїв та місце події (бачення виконавця, словесні замальовки);
- моє ставлення до твору, героїв. Чи бачу в творі підтекст (прихований зміст)?

Крок 3. Словесна цільова дія ("читаю саме Я"):

- використання автором художніх засобів виразності (тропів, особливих синтаксичних конструкцій);
- використання студентом звукових засобів виразності (складання партитури всього тексту або однієї з його частин). Робота студента над технікою мовлення супроводжується виконанням вправ на розвиток дикції; властивостей голосу (сили, гнучкості, діапазону); практично реалізуються поняття про темп читання, дикцію, види пауз, наголосів.
- робота над створенням сценічного образу (грим, реквізит, міміка, пантоміміка та ін.).

Під час підготовки студентів до публічного читання літературного твору застосовуємо елементи системи К. С. Станіславського та матеріали інших мистецтвознавчих досліджень, пропонуючи їх у формі **порад**:

- зацікавте слухачів розповіддю про автора та його твір, створивши відповідну атмосферу для публічного читання;
- вгамуйте страх і сором'язливість, не бійтеся аудиторії;
- уникайте позування, фальшивих почуттів, неприродних жестів – постійно думайте про зміст твору, застосовуйте виконавське "бачення";
- відчувайте естетичну насолоду від художнього слова автора;
- багато часу приділіть тренувальним вправам на розвиток техніки мовлення;
- враховуйте свої виконавські можливості: перший обраний для публічного читання твір повинен відповідати Вашому темпераменту, естетичним смакам, імпонувати Вам. Досягнувши успіху, Ви зможете розширити змістовий та жанровий діапазон вашого виконавського репертуару, поступово оволодіти мистецтвом перевтілення;
- застосуйте риторичні та культуромовні рекомендації у площині сценічного мовлення: прочитайте твір "для себе", "для іншого", вислухайте зауваження щодо мовних помилок і недоліків та з'ясуйте причини, що зумовили їх появу.

Зазначимо, що впровадження наведеної вище методики протягом тривалого часу на заняттях з культури мовлення та виразного читання має помітні результати. Із-поміж них можна виокремити такі як:

- розвиток образного мислення, світогляду, читацьких інтересів;
- поглиблення емоційно-чуттєвої сфери; розвиток креативності;
- розвиток "чуття мови" як уміння бачити помилки і недоліки у власному та чужому мовленні; розвиток риторичної компетентності;
- стимулювання обдарованих студентів до творчого саморозвитку;
- залучення студентів, які виявили творчі здібності у сценічному мистецтві, до проведення видовищних театралізованих заходів в університеті та місті, до виступів по студентському радіо та ін.

На підсумковому занятті з культури мовлення та виразного читання пропонуємо студентам написати есе, взявши за основу афоризми видатних творчих особистостей. Вони дають поштовх для роздумів про творчість:

- *Твір мистецтва — це куточок Всесвіту, побачений крізь призму певного темпераменту (Еміль Золя).*
- *Вмійте любити мистецтво в собі, а не себе в мистецтві (Костянтин Станіславський)*
- *Ані мистецтво, ані мудрість не можуть бути досягнуті, якщо не вчитися (Демокріт)*
- *Мистецтво — вираження найглибших думок найпростішим способом (Альберт Ейнштейн)*
- *Здатність творити з'являється лише тоді, коли розвинена здатність занепокоїтися (Бернард Шоу)*

Список використаних джерел та літератури

1. Бурлуцький А. В. Сценічне мовлення в українському театрі: проблема періодизації // Культура України. – Випуск 43. – 2013.- С. 222-229.
2. Климова К.Я. Виразне читання: Метод. посібник до спецсемінару з виразного читання для студентів педагогічних освітніх закладів зі спеціальності 7.010102 “Початкове навчання”. – Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ, 2002. – 48с.
3. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 389 с. Станиславский К.С. Работа актера над собой. Ч. 1-2. – К.: Мистецтво, 1953.